

A román állambiztonság szervezeti felépítése és működése, 1944–1989 (2. rész)

3. A Securitate személyzete¹

A Belügyminisztérium archívumának adatait vizsgálva megállapítható, hogy nem sokkal a szervezet megalakulása után, 1948-ban az Országos Népbiztonsági Igazgatóság (*Direcția Generală a Securității Poporului, DGSP*), azaz a Securitate tíz országos igazgatósága keretében dolgozó tisztek száma 1151 volt, amelyből 848-an titkársági vagy kiegészítő személyzetként voltak feltüntetve (ám nekik is volt katonai fokozatuk, például főtörzsőrmesteri, még akkor is, ha gépíronőkről, sofőrökről, szerelőkről, avagy pincéernőkről volt szó). A 13 tartományi igazgatóság 2822 tisztet alkalmazott, ám szinte kétharmaduk kiegészítő személyzetként működött. A számításokat a szerző a román állambiztonsági szolgálat levéltárában megtalálható kéziratos nyilvántartás alapján végezte, amely nincs sem címmel, sem iktatószámmal ellátva.

1. táblázat. A Securitate-személyzet területi eloszlása, 1948

Hely	Szám	Százalékos arány
Központi igazgatóságok	1151	29,8 %
Tartományi igazgatóságok	2822	70,2 %
Bukarest	305	7,6%
Brassó	197	4,9%
Kolozs	263	6,6%
Bukarest	305	7,6%
Brassó	197	4,9%
Constanța	149	3,7%
Craiova	234	5,8%
Galati	253	6,3%
Iasi	192	4,8%
Nagyvárad	228	5,7%
Pitești	194	4,8%
Ploiești	196	4,8%
Szeben	226	5,6%
Suceava	172	4,3%
Temesvár	213	5,3%
Összesen	3973	100%

Ezek a számok kivételesen alacsonynak tűnnek a mintegy 17 milliós lakossághoz képest, és cáfolni látszanak azt a közvélekedést, hogy a Securitate mindent átható és mindenütt jelen levő elnyomó gépezet volt. Ugyanakkor a Securitate-iratok bizonyítják, hogy a tisztek nagymértékben támaszkodtak a már 1948-ban, a köztársaság fennállásának első évében 42 187 főből álló informatori hálózatra. A helyi kirendeltségeken gyakran kis létszámú személyzet dolgozott, és a tisztek túlhajszoltságra panaszkodtak.

Mindegyik országos igazgatósághoz szovjet tanácsadók voltak kirendelve, akiknek a román újoncok felkészülését, valamint a tevékenységüket kellett felügyelniük; a kommunikáció tolmácsok útján történt, akik közül sokan Bessarábiából származtak. A hangsúly a megbízható kádereken volt. A szovjet tanácsadók szemében a képzett románok közül sokan eleve megbízhatatlannak és kompromittáltaknak minősültek amiatt, hogy az Antonescu-rendszer Németország szövetségese volt. Az elővigyázatosság másik oka az volt, hogy a kommunista párt hatalomra kerülése előtt nagyon kevés román mutatott őszinte lelkesedést a párt iránt, szemben például a nemzeti kisebbségekkel. A fentiek alapján nem kell meglepődni azon, hogy a Securitate-vezetők nagy számban az alábbi két kategória valamelyikéhez tartoztak: nemzeti kisebbségek, valamint képesítés nélküli munkások.

A szélsőséges nacionalisták állításait megcáfolva, a nemzeti kisebbségekhez tartozók száma, noha [lakosságbeli arányához képest – a ford.] magasabb arányt mutat, nem tűnik túlzottnak. Ugyanakkor alá kell húznunk azt a szót, hogy „tűnik”, hisz a Securitate saját vezetőire vonatkozó listáiból kiderül, hogy a három fő parancsnok – Pintilie, Nicolschi és Mazuru – esetében egyértelmű kísérlet történt arra, hogy elfedjék ezek orosz származását, románként tüntetve fel őket. Ugyanakkor nincs bizonyíték arra, hogy más nemzetiségű tisztek esetében is „románosításra” került volna sor. Ha a magas rangú Securitate-tisztek (az őrnagytól felfele) etnikai és szakmai hátterét vizsgáljuk, látható, hogy a 60 személyből 38-an románok, 14-en zsidók, 3-an magyarok és 3-an oroszok (Nicolschi, Pintilie és Mazuru) voltak, valamint közülük tartozott még egy-egy cseh és egy örmény nemzetiségű főtiszt is. 1950-ben a 3973 fős alkalmazotti létszámból 247-en voltak magyarok és 338-an zsidók. Előbbiek nagyrészt azoknál a tartományi igazgatóságoknál dolgoztak, amelyek a legnagyobb magyar lakosságú tartományokban tevékenykedtek, mint például a brassóiiban (72 magyar), a kolozsiban (51), a nagyváradiiban (60), szebeniben (26), valamint a temesváriban (27). Ugyanez érvényes a zsidókra is: az 1151 főből 148-an dolgoztak a bukaresti székhelyű központi igazgatóságokban, míg a legnagyobb zsidó személyzettel rendelkező tartományi igazgatóságok közül kiemelendők a bukaresti (16), kolozsi (36), iași (35), nagyváradi (34) és a suceavai igazgatóságok voltak.

2. táblázat. A Securitate nemzetiségi összetétele, 1948

Nemzetiség	Létszám	%
Román	3334	84,0
Zsidó	338	8,5
Magyar	247	6,2
Orosz	24	0,6
Jugoszláv	13	0,3
Egyéb	17	0,4
Összesen	3973	100,0

Ami a káderek szakmai hátterét illeti, a rendelkezésünkre álló információk az Országos Igazgatóságokra, valamint a titkárságokra szorítkoznak. A magas rangú tiszti besorolásban lévő 25 személy között találunk két villanyszerelőt, két asztalost, egy lakatost, egy kovácsot, egy esztergályost, egy iparost, egy szabót, egy vegyészt, egy tanárt, egy orvost, egy könyvelőt, egy ügyvédet; valamint egy középiskolai, öt felsőfokú végzettségűt és további öt olyan személyt, akiknek nem jelölték meg a korábbi

foglalkozását. A kétkezi munkások intenzív beszerzéséről említést tesz az 1. Igazgatóság 3. Osztályának (tevékenységi területe: az ortodox egyház) 1949. évi beszámolója. A fenti Igazgatóság személyzetének 32%-a gyári munkás volt, miközben alig 40%-uk vett részt állambiztonsági szakmai képzésben vagy rendelkezett releváns tapasztalattal.

1969. február 1-jén a Securitate állománya 5966 főből állt, az egyes megyei kirendeltségek állományi létszáma 86–265 fő közötti volt.

4. A Securitate operatív módszerei

A Securitate a célszemélyekről való adatgyűjtés érdekében leggyakrabban a következő módszereket vetette be: besúgók alkalmazása, a levelezés ellenőrzése, megfigyelés, valamint lehallgatás. Hasonló figyelemben nemcsak a rendszer ellenségei részesültek, hanem a Román Kommunista Párt vezető tisztségviselői is célszemélyekké válhattak. 1948-tól Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu és mások telefonjait is lehallgatta a későbbiekben a Securitate „T” Egységévé szerveződő csapat. Ennek a műveletnek a vezetője és felelőse Nicolschi volt, az adatgyűjtést pedig maga Gheorghiu-Dej sem kerülhette el. A „T” Egység egyik tisztje 1968-ban nyilvánosságra hozta, hogy 1949-ben az első megbízatása Gheorghiu-Dej telefonhívásainak a lehallgatása volt. Erről a műveletről, amelyet moszkvai parancsra hajtottak végre, csak Pintilie, Nicolschi és a „T” Egység vezetője rendelkeztek tudomással.

Az RKP 1968-as plenáris ülése után a lakosság megfigyelésének intenzitása csökkent. A Securitate gyakorlata szerint kétféle megfigyelési módot alkalmaztak: folyamatos, azaz 24 órás, valamint időszakos (eseti) megfigyelést (monitorozás). A Securitate nyilvántartása szerint az 1968. január 1-jén megfigyelés alatt tartottak száma 7389, míg a monitorozás alatt állók száma 417 075 fő volt. A következő év elejére ezek a számok lényegesen csökkentek: a megfigyeltek esetében 5102-re, a monitorozás alatt állóknál 49 319 főre.

A politikai perek levezénylésében kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a vallomástételnek. Ennek eléréséhez jellemzően kínzást alkalmaztak, ami lehetett pszichológiai/lelki, fizikai vagy mindkettő. A vallomástételhez való ragaszkodás és a kínzás idegen volt a román jogrendtől, így felmerül a gondolat a szerzőben, hogy milyen érzés lehetett ezzel szembesülni azoknak a régi párttagoknak, akik korábban megtapasztalhatták a két világháború közötti rendszer kevésbé könyörtelen gyakorlatát. Néhány román szerző mellett érvelt, hogy ehhez a Szovjetunióból importált, az őrizetesekek végelgyengítésre irányuló dresszúra bevezetéséhez és alkalmazásához kellettek a besszarábiai vagy ukrán származású NKVD-ügynökök, mint például Nicolschi vagy Gonceariuc, de ennek az érvelésnek az elfogadása azt jelentené, hogy figyelmen kívül hagyjuk számos román származású Securitate-tiszt brutalitását.

3. táblázat. A Securitate megfigyelési tevékenysége, 1968–1978

Megfigyelés alatt tartottak száma	
1968	7389
1969	5102
1970	5300

1975	6400
1978	7633
Időszakos monitorozás alatt tartottak száma	
1968	417 075
1969	49 319
1971	27 046
1975	51 578
1977	63 386
1978	67 453

A fizikai bántalmazást általában a Bűnügyi Vizsgálatok Igazgatósága [V. Igazgatóság – a ford.] vezető beosztású tisztjeinek iránymutatása mellett végezték. Az, hogy a Securitate terrorszervezetként vonult be a köztudatba, ennek az igazgatóságnak tulajdonítható. A Belügyminisztérium által kiadott bizalmas útmutatások felhatalmazták a Securitatét, hogy 24 óráig terjedő őrizetbe vételt ügyészségi letartóztatási parancs nélkül is foganatosíthassanak. Ez alatt az időszak alatt az őrizetesnek vallomást kellett tennie az általa elkövetett cselekményekről. Az Igazságügyi Minisztérium útmutatásai szerint a katonai ügyészség feladata volt a letartóztatási parancsok kibocsátása a Securitate részére. Ezt követően a kihallgatás gépíró jelenlétében folytatódott. Az V. Igazgatóság első vezetője Mişu Dulgheru ezredes volt. A Securitate iratai azt igazolják, hogy a verések, fenyegetések, a fogvatartottak vallomásainak meghamisítása és az, hogy a kihallgatások időtartama túllépte a fogvatartottak fizikai túréhatárát, mind Dulgheru jóváhagyásával történt. Azt maga Alexandru Drăghici, akit 1952 májusában neveztek ki belügyminiszterré, is elismerte, hogy ebben az igazgatóságban a kihallgatótiszteknek „meglehetősen alacsony volt a képzettsége és az általános műveltsége”, de ezeket a hiányosságokat pótolta az „erőteljes forradalmi lelkesedésük, egészséges [azaz nem polgári – a ford.] háttérük és munkabírásuk, amelyet a proletárforradalom szolgálatába állítottak”.

5. A Securitate feladatai

Ahogy korábban is leírtuk, a Securitate feladata, amint azt a 221/1948. sz. alapító rendelete (1948. augusztus 30.) is megfogalmazza, az volt, hogy „megvédje a demokratikus vívmányokat, és biztosítsa a Román Népköztársaság biztonságát a szervezkedő belső és külső ellenséggel szemben”. A „demokratikus vívmányok” védelme a Román Munkáspárt hatalmának megőrzését jelentette. A Securitate egyik fő célja következésképpen a rendszerrel szembeni mindennemű ellenállás, a belső zsargon szerint „a nép ellenségei felforgató antidemokratikus tevékenységének” felismerése és megsemmisítése volt.

A Népköztársaság 1947. december 30-i kikiáltása megteremtette a lehetőséget a totalitárius állam alapjainak lerakásához. Első lépésként biztosítani kellett, hogy katonai szempontból Románia visszafordíthatatlanul a szovjet blokk részévé váljon. Ennek eszköze az 1948. február 4-én aláírt szovjet–román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés volt. Második lépésben konszolidálni kellett a Kommunista Párt hatalmát. Ennek eléréséhez 1947 nyarán felszámolták a főbb ellenzéki pártokat: a Nemzeti Parasztpártot és a Nemzeti Liberális Pártot, valamint 1948

februárjában erőszakkal beolvasztották a kommunista pártba a Szociáldemokrata Pártot. Harmadik lépésben pedig állami ellenőrzés alá vonták a gazdaságot, valamint az ipari, banki, bányászati és közlekedési szektorok vállalatait. 1949. március 2-án megszűnt a földterületek fölötti magántulajdon, és ezek az államosított földek vagy nagy állami gazdaságokba, vagy úgynevezett kollektív gazdaságokba [termelőszövetkezetekbe – a ford.] szerveződtek.

A fenti reformok végrehajtása során a kormányzat a csendőrségre és a Securitate-ra támaszkodott. A fő célpontok a korábbi gyár- és földtulajdonosok, a törvényen kívül helyezett demokratikus pártok és a Vasgárda tagjai, papok, egyetemi hallgatók és tanáraik, nyugdíjazott katonatisztek és rendőrök, valamint parasztok voltak. A kollektivizálással szembeni ellenállás miatt mintegy 80 000 személyt tartóztattak le, közülük 30 000-et nyilvános tárgyalás során ítélték el. 1951-ben 417 916 személyt tartottak megfigyelés alatt, akik közül a későbbiekben 5401-et „ellenséges tevékenység” vádjával le is tartóztattak. Az információgyűjtést, akár csak a kémkedéssel gyanúsítottak esetében, olyan informátorok végezték, akik egy-egy Securitate-tiszt irányítása mellett dolgoztak. Az információkat a helyi Securitate-irodában összesítették, majd az adott körzetre vonatkozó jelentéseket naponta délután 5 és fél 6 között telefonon továbbították a tartományi irodákba. Ezek a jelentések felbecsülhetetlen forrást jelentenek az 1950-es évek román társadalmának közhangulatára, valamint a politikai irányultság és a társadalmi háttér közötti összefüggésekre vonatkozóan.

A szovjet modell bevezetésének legvégső akadálya az egyház volt, ám ebben az esetben a román kommunista párt nem követte a szovjet megoldást. Az ortodox egyház, amely a nemzeti kohézió és identitás megőrzésében kulcsszerepet játszott, kompromisszumot kötött a rendszerrel, és ezáltal elkerülhette az üldözést, vagyis biztosította túlélését az erkölcsi megalkuvás árán. Ezzel szemben a római katolikus és görög katolikus egyházak szoros kapcsolata Rómával nagyobb túlélési képességet biztosított számukra, püspökeik figyelemre méltó bátorsággal, méltósággal és hűséggel is álltak ki hitük mellett. Ugyanakkor nagy különbség volt abban, ahogy a rendszer a két egyházhoz viszonyult: a görög katolikus egyházat felszámolták, míg a római katolikus nem, bár az üldöztetést utóbbi sem kerülhette el. A fentiek magyarázata abban rejlik, hogy a római katolikus egyház hívei nagyrészt magyarok, míg a görög katolikuséi románok voltak, és a román rendszer egyházpolitikájában igyekezett kerülni az olyan intézkedéseket, amelyeket a „testvéri” Magyarország a magyar kisebbség ellen irányuló lépésként értelmezhetett volna.

A görög katolikusok vallásuk iránti hűségére a hatalom brutális elnyomó kampánnyal válaszolt. Az elnyomás kezdete előtti utolsó szám adatok azt mutatják, hogy a görög katolikus hívek száma elérte a másfél milliót, a közösségben mintegy 1500 pap és hat püspök szolgált. A hatalom a Securitate-t használta a görög katolikus és az ortodox egyház 1948-as egybeolvasztásának levezényléséhez, amely a megfélemlítés eszközével vette rá a görög katolikus papokat arra, hogy aláírják a [Román Ortodox Egyházba való – a ford.] „visszatérési” nyilatkozatokat. Számos esetben a papokat bebörtönzéssel, deportálással, sőt akár halállal is fenyegették. Ennek ellenére mind a hat püspök és további mintegy 600 pap is ellenállt a nyomásnak, őket két éjszaka leforgása alatt, október 27-én és 28-án vettek őrizetbe. Az állambiztonsági erők brutalitását híven ábrázolja Ieronim Susman atya meggyilkolása, akit a Balázsfalva melletti Asinip faluból való menekülése közben lőttek le. A bebörtönzött püspökök közül csak hárman éltek túl

az ötéves fogva tartást. Őket 1955-ben Gheorghiu-Dej parancsára bocsátották szabadon. A letartóztatott püspökök egyike ellen sem folytattak bírósági eljárást.

Kémelhárítás

A Securitate további kiemelt feladata volt az „imperialista kémkedés leleplezése”. A Securitate-archívumok alapján megállapítható, hogy a Gheorghiu-Dej-korszakban a fő ellenfelek az amerikai, a brit, a jugoszláv és az izraeli hírszerző ügynökségek voltak. 1949 elején a CIA a Frank Wisner vezetése alatt álló Politikai Koordinációs Irodáján keresztül elkezdte a román ügynökök beszerzését a dél-németországi, ausztriai és jugoszláviai menekülttáborokban. Előnyben részesítették az olyan fiatal férfiakat, akik ismerték azokat a térségeket, ahol partizántevékenységek folytak. Őket aztán olyan titkos kiküldetések végrehajtására képezték ki, amelyek során a feladat vagy a román védelmi rendszerre vonatkozó információszerzés volt, vagy a kapcsolatfelvétel a hegyekben rejtőzködő antikommunista ellenállókkal. A jugoszlávok esetében az ügynökeik vagy átszivárogtak a határokon, vagy szerb nemzetiségű román állampolgárokat használtak hírszerzési célokra. A határon való átszivárgás megelőzésére a határőrségen belül külön kémelhárítási osztályt hoztak létre, amely a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozott. Az izraeliek hírszerzési tevékenysége a romániai zsidók helyzetéről való információszerzésre irányult.

1951-ben a Securitate nyilvántartása szerint 45 299 személyt gyanúsítottak kémkedéssel. Az ő monitorozásukra több különböző, összesen 904 ügynökből álló hálózatot hoztak létre; az ügynökök közül öten Securitate rezidens tiszték, 306-an képzett informátorok és 593-an képzetlen besúgók voltak. Az összegyűjtött adatok alapján 267 személyt tartóztattak le kémkedés vádjával.

A Securitate és a nemzetközi terrorizmus

Nicolae Pleșița tábornok vezetése idején a Securitate Külföldi Hírszerzési Igazgatóságának a tevékenysége furcsa fordulatot vett. Mikor 1980-ban kinevezték, Pleșița zöld utat kapott Ceaușescutól, hogy elhallgattassa a diktátor külföldi bírálóit. A Carlosként („Sakál”) ismert Iljics Ramirez Sanchezel Pleșița egyik beosztottja, Sergiu Nica ezredes vette fel a kapcsolatot, és 1980 és 1982 között több találkozóra is sor került a tábornok és Carlos között. A német rendőrség arra a következtetésre jutott, hogy az 1981. február 21-e estjén a Szabad Európa Rádió müncheni székhelye ellen végrehajtott bombamerényletet Johannes Weinrich hajtotta végre, aki Carlos egyik legközelebbi szövetségese volt. A merényletet Pleșița kérésére hajtották végre, aki cserében hamis iratokat és védett lakásokat biztosított Carlos és csoportja számára Romániában. Az akcióban hat személy sebesült meg.

További aggodalomra adott okot a romániai egyetemeken tanuló nagyszámú arab diákság, mivel felmerült a veszély, hogy rajtuk keresztül a Palesztin Felszabadítási Mozgalom különböző szárnyai közötti belháborúk Romániába is áttérjednek. Ezek a félelmek megerősítést nyertek, amikor 1984. december 4-én a Hotel Bukarest előtt lelőtték a jordániai nagykövetség másodtitkárát. 1985. augusztus 12-én Bukarestben letartóztatták és 20 év börtönre ítélték a fenti gyilkosság elkövetése miatt Ahmed Mohammed Ali al-Hersh 27 éves palesztin diákot. 1988-ban, a Ceaușescu által kiadott

11-es rendelet hatálybalépésével, büntetését felére csökkentették, majd 1991 szeptemberében a Btk. 60. cikkelye alapján további négy évvel csökkentették, így néhány nappal később, szeptember 3-án szabadon bocsátották a galați-i börtönből, és elhagyhatta az országot.

Ion Pacepa átállása

Ion Mihai Pacepa 1978 júliusában bekövetkezett átállása és az Egyesült Államokba való szökése az egyik legnagyobb csapás volt, amely valaha kelet-európai titkosszolgálatot ért. Pacepa átállása egy olyan pillanatban következett be, amikor múlóban volt az eufória afölött, hogy 1968 augusztusában, a Varsói Szerződés tagállamainak csehszlovákiai bevonulása idején Ceaușescu szembehelyezkedett a Szovjetunióval, ráadásul ekkorra az életszínvonal emelkedése is megtorpanni látszott. A Külföldi Hírszerzési Igazgatóság (KHI) vezetőjének helyetteseként, illetve belügyminiszter-helyettesként Pacepa volt a legmagasabb rangú állambiztonsági és titkosszolgálati tiszt, aki a szovjet blokkból megszökött. Pacepa elmondása szerint 1928-ban született Bukarestben. Apja a mai Szlovákia területéről költözött az akkor Magyarországhoz tartozó Erdélybe, majd innen Bukarestbe került. 1947-től 1951 januárjáig, a Securitatéba való beszerzéséig Pacepa a bukaresti műszaki egyetemen tanult. Könyvében, *A Kreml örökségében (Moștenirea Kremlinului, 1993)* azt írja, hogy először a II. Szabotázs-elhárítási Igazgatóságra helyezték. Innen 1954 márciusában vagy 1955-ben átkerült a Külföldi Hírszerzési Igazgatóságra (I. Igazgatóság), ami akkoriban Vasile Vâlcu vezérőrnagy irányítása alatt állt. Vâlcu bolgár származású volt, és korábban az NKGB Külföldi Hírszerzési Igazgatóságán is dolgozott, majd 1952-ben nevezték ki a román KHI élére.

1957-ben Pacepát Nyugat-Németországba, Frankfurtba küldték, ahol fedőállásként a román kereskedelmi kirendeltség helyettes vezetőjeként dolgozott. A következő évben viszont haza is kellett utaznia, mert két lebukott román titkosszolgálati tiszt őt is dekonspirálta. A tiszteket a nyugatnémet hatóságok tartóztatták le, mivel tetten érték őket, amikor egy amerikai tiszt román származású feleségétől titkos dokumentumokat vettek át. 1959 októberében Drăghici belügyminiszter kinevezte az I. Igazgatóság Technikai Osztályának élére, és e pozíciójában gyakorlatilag a román ipari kémkedés vezetője lett. Ezt a fajta hírszerzési tevékenységet, akárcsak a román külföldi hírszerzéshez kapcsolódó egyéb műveleteket, a KGB Külföldi Hírszerzési Igazgatósága koordinálta, így Pacepa számára az utasításokat a Drăghici mellé rendelt szovjet tanácsadó, Borisz Alekszejevics Kotov ezredes adta. Amikor Kotovot a többi KGB tanácsadóval együtt Gheorghiu-Dej kérésére visszahívták, megteremtődött a lehetőség, hogy az ipari kémkedésben a Ceaușescu által diktált román igények kerüljenek előtérbe. 1972 áprilisában a korábbi Külföldi Hírszerzési Igazgatóságot átkeresztelték Külföldi Hírszerzési Részleggé (Departamentul de Informații Externe, DIE), és vezetője, Gheorghe Nicolae Doicaru tábornok egyben Ceaușescu nemzetbiztonsági tanácsadója is lett. 1973-ban Doicaru Pacepát nevezte ki helyettesévé, és ebben a beosztásban rálátása volt a román külföldi hírszerzési tevékenység legnagyobb részére.

Pacepa átállásának eredményeként a DIE-hálózat teljes mértékben megsemmisült, maga Ceaușescu pedig súlyosan kompromittálódott nemzetközi szinten, mivel a Pacepa által nyilvánosságra hozott információk károkat okoztak partnereinek is, akikkel Románia közösen vett részt illegális műveletekben. Pacepa ugyanakkor időzített

bombának is bizonyult Ceaușescu számára. Tíz évvel később, 1987-ben a *Vörös horizontok* című könyvben közölt leleplezései hatására Ceaușescu elvesztette minden maradék nemzetközi tekintélyét, amit Tito potenciális utódként a nem elkötelezett országok szószólójának szerepében megőrizni igyekezett. A könyv állítása szerint Ceaușescu közvetlenül részt vett gyilkosságokban, zsarolásban, drogcsempészetben és emberrablásban. 1989-ben a könyvet rendszeres időközökben felolvasták a Szabad Európa Rádióban, hogy megerősítsék a románokban, hogy a Ceaușescu család tagjai valóban bűnözőként viselkednek, és hogy teljesen szertefoszlassák a személyi kultusz építése során köréjük szőtt mítoszokat.

Pacepa kiugrásának – úgy tűnik – a közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a Securitate tudomására jutott, hogy Libanonban bútorokat vásárolt, és onnan szállíttatta azokat Romániába. Kérdéseket tettek fel neki, hogy milyen pénzből fedezte ezeket a vásárlásokat. A KGB által szállított információkra támaszkodva Mihai Caraman vezérőrnagy (a Securitate kémelhárítási egységének vezetője) állítólag figyelteni kezdte Pacepa mozgását. Ennek a megfigyelésnek a részleteiről Pacepa is tudomást szerzett, és attól tartva, hogy a kör bezárul körülötte, élt a kínálkozó alkalommal, és egy a Fokker céggel tartott brémai tárgyalás során politikai menedékjogot kért az Egyesült Államokba.

Pacepa szökését a kommunista Románia titkosszolgálati köreiben lezajlott legnagyobb tisztogatása követte. Pacepa szerint a Minisztertanács egyharmadát lefokozták, 22 nagykövetet visszahívtak, és több mint egy tucat magas rangú titkosszolgálati tisztet tartóztattak le. Lázás intézkedéseket hoztak, hogy visszahívják a külföldi kiküldetésen levő DIE-tiszteket, akik közül néhányan, amint dekonspirálódtak, inkább az átállást választották. 1978-ban Pacepa szerint a DIE-nek 560 nyílt vagy fedésben levő tisztje volt, valamint további 1100 „szövetségese” [operatív kapcsolata – a ford.] a Külkereskedelmi Minisztériumban. Létszámuk akkor indult rohamos növekedésnek, amikor 1973-ban Ceaușescu kiadott egy olyan titkos rendeletet, amely felhatalmazta a DIE-t, hogy bárkit beszervezzen a Külügyminisztériumban vagy a Külkereskedelmi Minisztériumban, és nekik kiemelt fizetést nyújtson. A nyugati államokban és a harmadik világban létesített kereskedelmi kirendeltségek személyzetének 70%-a fedésben dolgozó hírszerző volt, míg a személyzet többi része, Marin Ceaușescunak, a bécsi kereskedelmi kirendeltség vezetőjének kivételével, együttműködött a DIE-vel. A Külkereskedelmi Minisztériumban öt miniszterhelyettes és tizenegy igazgató állambiztonsági tiszt volt, akik a fenti megbízatásokat fedőállásként használták. A beszervezettek listája nem ér itt véget: az Általános Vámigazgatóság vezetését egy fedésben levő DIE-tiszt látta el, és a 41 külkereskedelmi vállalat közül 38-nak az igazgatója is a DIE szigorúan titkos tisztje vagy hálózati tagja volt.

Pacepa szökésének egyik fontos áldozata Teodor Coman belügyminiszter lett. Szeptember 5-én bejelentették, hogy elnöki rendelettel „felmentették” tisztségéből, és a helyére a párt Fehér megyei első titkárát, George Homoșteant nevezték ki. A DIE keretében is személyzeti cserékre lehetett számítani. Októberben Pacepa főnökének, a Ceaușescu által mindössze hat hónappal korábban, márciusban kinevezett Alexandru Dănescu altábornagynak is mennie kellett, és – állítólag Elena Ceaușescu rendelkezései alapján – a DIE-t átszervezték és átnevezték Külföldi Hírszerző Központra (*Centrul de Informații Externe*, a továbbiakban CIE). Vezetője Romus Dima történész lett, aki korábban az olténiai (Ceaușescu szülőhelye) munkásmozgalmak történetét kutatta. Doicaru is áldozatul esett Pacepának. Miután lefokozták turisztikai miniszternek, 1978.

augusztus 15-én ebből a tisztségéből is eltávolították Ceaușescunak a hírszerző tisztekkel szemben támadt mérhetetlen haragja jeleként. Pacepa korábbi feladatkörét Gheorghe Zagoneanu vezérőrnagy, egy megyei csendőrségi vezető kapta meg.

A román hírszerzés és az állambiztonsági szolgálatok ezen metamorfózisa magában foglalt egy sor korábbi, a Belügyminisztériumon belüli strukturális változást is, amelyek közül a legelső a Zsil-völgyi bányászok 1977. augusztusi sztrájkja váltotta ki. Ennek jegyében vezetőkötésokra került sor, és az 1978. április 8-án kiadott államtanácsi rendeletnek megfelelően magát a minisztériumot is strukturális változásoknak vetették alá. Ezek közül a leglényegesebb, hogy a Belügyminisztériumon belül újraelakult az Állambiztonsági Főigazgatóság (DSS). 1978 márciusában a Belügyminisztérium miniszteri rangú államtitkárává és az Állambiztonsági Főigazgatóság (DSS) igazgatójává a Buzău megyei első párttitkárt, Nicu Ceaușescu (a pártfőtitkár fia) barátját, Tudor Postelnicut nevezték ki.

Fejlemények a DSS-en belül

A fentiek mellett a Belügyminisztérium hatáskörét is kiterjesztették, úgy, hogy magába foglalja az állam „függetlenségének, nemzeti szuverenitásának és területi integritásának” védelmét. Ez állambiztonsági felelősségvállalással járt, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a Minisztérium ezentúl nemcsak az RKP Központi Bizottságának tartozott felelősséggel, ahol működött egy, a fegyveres erőkért és az állambiztonságért felelős titkár (az 1989-es forradalom idején ezt a tisztséget Ion Coman vezérezredes töltötte be), hanem a Román Fegyveres Erők Legfelsőbb Parancsnokságának is, amelynek elnöke Ceaușescu volt. Konkrétan mind a miniszter, mind a DSS igazgatója közvetlenül Ceaușescunak tartozott elszámolással. Az, hogy az államszervezeten belül megnövekedett a DSS jelentősége, valamint hogy Ceaușescu magához vonta a szervezet feletti ellenőrzést, párhuzamokat mutat a Securitate 1950-es évekbeli hatalomgyakorlási mechanizmusával.

Megnövekedett súlyának másik bizonyítéka a DSS minisztériumi rangra emelése volt. Ebben az időben a politikai terrorizmus terjedése új területet jelentett az állambiztonság számára, így a DSS feladatkörébe bekerült „a terrorista cselekmények megelőzése, azonosítása, semlegesítése, valamint megsemmisítése Románia területén”. A terrorizmus elleni harcra egy különleges antiterrorista egységet, az úgynevezett USLA-t hozták létre (*Unitatea Specială de Luptă Antiterroristă* – Különleges Antiterrorista Egység). Első vezetője Ștefan Blaga ezredes volt, létszáma 1989-ben összesen 795 fő volt.

Személyi kultusz Ceaușescu körül

Ebben az időszakban az Állambiztonsági Főigazgatóság (DSS) fontos feladata volt továbbá a Ceaușescu körüli személyi kultusz fenntartása, valamint a külföldi kritikák elhallgattatása, ami egyre többet emésztett fel a DSS erőforrásaiból. Különösen igaz volt ez 1974 márciusában, Ceaușescunak az újonnan létrehozott köztársasági elnöki pozícióba való megválasztásakor, majd kultuszának feleségére, Elenára történő kiterjesztésekor. Elena Ceaușescut 1980 márciusában első miniszterelnök-helyettesnek nevezték ki, aki ezzel a második legfontosabb állami és pártvezetővé vált. A Ceaușescut méltató életrajzok és a „világhírű tudós” Elenának tulajdonított vegyészeti tanulmányok külföldi

megjelentetésére felbérelt kiadókat a Különleges Valutaügyletek Ügynöksége (AVS) által ellenőrzött speciális keményvaluta-alapokból fizették. Bukaresti források szerint Liviu Turcu ügynök 1989. januári bécsi átállítására feltehetőleg az a küldetés szolgáltatott alkalmat, hogy az egyik nyugati kiadónak kellett kifizetnie nem kevesebb, mint 30 000 dollárt Elena egyik „tanulmányának” a kiadásáért cserébe.

Maga Elena Ceaușescu is rendkívül aktívan járult hozzá férje személyi kultuszának terjesztéséhez, amelynek 1985-től kiemelt figyelmet szentelt. Rendszeresen leteremtette az egymást követő KB-propagandatitkárokat, hogy biztosítsa, a nyilvános rendezvényeken minden tele legyen tűzdelve az ő és a férje fényképeivel. Ugyanakkor mind védelmezőbben lépett fel férjével szemben, akinél a súlyosbodó cukorbetegség láthatóan egyrészt felgyorsította az öregedési folyamatokat, másrészt fokozta az ingerültségét. Ez volt az oka, hogy Elena Ceaușescu folyamatosan elhárította Emil Macri vezérőrnagynak, a II. Igazgatóság vezetőjének azon kísérleteit, hogy beszélhessen Ceaușescuval, és ismertethesse vele az ország valódi gazdasági állapotát. Azt, hogy Ceaușescu ennek ellenére is tudomással rendelkezett a valódi helyzetről, az is bizonyítja, hogy a román televízió közzétette azokat a dokumentumokat, amelyeket a Fekete-tengeri Neptunban található nyári rezidenciáján találtak, és amelyekben két oszlopban szerepeltek az őszi betakarításra vonatkozó adatok: az első oszlop tartalmazta a valódi, a másik a hamis adatokat. Ugyanakkor 1989 őszén a diktátor a második, hamis oszlop adatait ismertette a Politikai Bizottsággal.

A külföldi bírálók elhallgattatása

Ceaușescu külföldi bírálóinak az elhallgattatását [a titkosszolgálati szervek – a ford.] ugyanolyan ügybuzgalommal látták el, mint a személyi kultusz építését. 1976. október 19-én Emil Georgescu, aki 1974 januárja óta a Szabad Európa Rádió szerkesztőjeként dolgozott, súlyos autóbalesetet szenvedett. A balesetet francia drogcsempészek rendezték, akik a DIE-nek dolgoztak. Pacepa szerint maga Ceaușescu adta ki a parancsot, hogy hallgattassák el Georgescut, aki csípős bírálatokkal illette a vezető körüli személyi kultuszt. Hat hónappal később Georgescu visszatért a munkába, amire a DIE egy dezinformációs művelettel válaszolt, ami a szerkesztő lejárására irányult. Névtelen és aláírással ellátott levelek sokasága érkezett a Szabad Európa Rádióhoz a DIE parancsára, amelyekben azzal vádolták a Georgescut, hogy pénzért cserébe kivándorlási vízumokat intézett el román állampolgároknak. Eugen Luchian vezérőrnagy, a Vízum- és Útlevélosztály vezetője még egy később sikertelennek bizonyuló zsarolási műveletet is megszervezett, aminek az volt a célja, hogy meggyőzzék Georgescut, hagyja ott a Szabad Európa Rádiót, cserébe azért, hogy Bukarestben élő édesanyja kivándorolhasson. Georgescu ezek után is vitriolos hangon bírálta a rendszert egészen 1981-ig, amikor július 28-án müncheni lakása előtt két francia állampolgárságú személy megtámadta és 22-szer megszurta. Georgescu, bár súlyosan megsérült, túlélte ezt a merényletet is, támadóit pedig letartóztatták. Utóbbiak megtagadták, hogy bármilyen információt szolgáltatassanak arról, ki bérelte fel őket, így 1982. július 21-én egyiküket tizenegy éves, a másik támadót pedig négy és fél éves börtönbüntetéssel sújtották gyilkossági kísérletért. A bűncselekményről szóló jelentésében a nyugatnémet titkosszolgálat arra a következtetésre jutott, hogy „a román hírszerző szolgálat más embereinek állítólag azt a parancsot adták ki, hogy véglegesen likvidálják a román emigránst”.

Pacepa Monica Lovinescunak az esetét is ismertette további bizonyítékként Ceaușescu közvetlenül érintettségére. Lovinescu egy híres irodalomkritikus lánya volt, aki a háború után Franciaországban kapott menedékjogot. Rendszeres kulturális műsora volt a Szabad Európa Rádióban, amelyben szarkasztikus kritikával illette Ceaușescu azon törekvéseit, hogy igába hajtsa és saját céljaira használja fel a román irodalmat. Ezzel annyira felbőszítette a pártvezért, hogy az személyesen adta ki a parancsot, hogy hallgattassák el a szerkesztőnőt. Pacepa azt állítja, hogy Gheorghe Șerbănescu őrnagy, CIE-tiszt, arabszakértő és a Palesztin Felszabadítási Szervezet (a továbbiakban PFSZ) összekötő tisztje, olyan utasítást kapott Ceaușescutól, hogy úgy verje meg Lovinescut, hogy „élete fennmaradó napjaiban ne tudjon se írni, se beszélni”. Șerbănescu három PFSZ-tagot bérelt fel, és eligazította őket, hogyan hajtsák végre a műveletet. A férfiak egyike postásnak öltözve csengetett Lovinescu párizsi lakásának az ajtaján, és amikor a nő kinyitotta, a másik két férfi rárontott és brutálisan összeverte.

A román származású külföldi ellenzékéből mások is célponttá váltak. Paul Goma egyike volt annak a három román emigránsnak, akik 1981 februárjában bombát rejtő csomagot kaptak Madridból. 1982 áprilisában Franciaországban átállt Matei Haiducu Securitate-tiszt, akinek a küldetése az volt, hogy megölje Paul Gomat és Virgil Tănăsét, egy másik disszidens író, egy szívrohamot kiváltó különleges mérgei beinjekciózásával – ez bizonyult a legsúlyosabbnak abban a kellemetlen kudarcorozatban, amelyet a CIE Pleșița vezetése alatt kényszerült elkönyvelni.

Egy másik tisztet, Mihai Manolét nem sokkal a fenti eset után tartóztatták le Franciaországban, külföldi hatalom ügynökeivel való összejátszás vádjával. Manole 1978-ban telepedett le Franciaországban francia feleségével, és 1982 áprilisáig szerződéses munkatársa volt a genfi Európai Nukleáris Kutatóközpontnak (CERN), majd Dieppe-ben dolgozott a Navequip hajóépítő vállalatnál. Manolét 1978-ban szervezte be a DIE/CIE, még mielőtt kivándorolt volna, és azzal a feladattal bízták meg, hogy ipari kémkedést folytasson. Ezt követően nyolcszor utazott Romániába, ahol anyagokat adott át a CERN által végzett tesztekkel és kutatásokkal kapcsolatban.

1984. november 26-án elnöki rendelettel felmentették Pleșița tábormagot első miniszterhelyettesi tisztségéből, ami maga után vonta a CIE igazgatói pozíciójából való elmozdítását is. Korábbi állása után lefokozással ért fel, hogy a Bukaresttől 40 km-re található gradișteai Securitate-kiképzőközpont parancsnokává nevezték ki, a CIE élén pedig Aristotel Stamatoiu altábornagy váltotta.

Pleșița minden kísérlete, hogy jóvátegye a Pacepa átállása miatti károkat, sorozatos kudarcokat eredményezett, és ezek tovább erodálták Ceaușescu amúgy is foszladozó külföldi imidzsét. A Pleșița számára kínos események sorozata 1980 októberében kezdődött, amikor a nyugatnémet szövetségi ügyészség bejelentette egy román állampolgár letartóztatását azzal a váddal, hogy az illető nyugat-németországi román emigránsok után kémkedett a CIE számára. A következő hónapban Florian Rotaru, a bécsi román nagykövetség kódfejtője szökött meg Nyugat-Németországba 50 kilogrammnyi titkos irattal. Rotarut onnan egyenesen az Egyesült Államokba utaztatták tovább. 1981 márciusában egy osztrák rendőrfőnököt tartóztattak le Bécsben azzal a váddal, hogy Románia számára kémkedett. Ezt követte 1982 nyarán Haiducu átállása. Haiducu beszámolt a francia titkosszolgálatnak arról, hogy Pleșițától azt az utasítást kapta, hogy ölje meg Gomat és Tănăsét. François Mitterand elnök ezt követően lemondta az 1982 júliusára tervezett romániai látogatását. 1983 januárjában a francia bíróság

kémkedés miatt két év börtönbüntetésre ítélte Traian Munteanu román számítástechnikust, majd fél évre rá a francia rendőrség letartóztatta Mihai Manolét Románia érdekében végzett ipari kémkedés vádjával. Augusztusban Belgium három román diplomatát és a román nagykövetség egy további alkalmazottját utasította ki a NATO elleni kémkedés vádjával.

A katasztrófásorozat 1984-ben is folytatódott. Áprilisban holtan találták a párizsi román nagykövetség előtt Nicolae Iosif követségi alkalmazottat, teste mellett egy tőr feküdt. Októberben a bonni román nagykövetség CIE rejtjelező tisztje folyamodott menedékért Ceaușescu nyugat-németországi látogatása során. A nyugatnémet hatóságok később öt román diplomatát utasítottak ki az országból: Constantin Ciobanu tanácsost, Ioan Lupu első tanácsost, Dan Mihoc és Ion Grecu másodtanácsosokat, valamint Ion Constantin harmadtanácsost. Nem sokkal ezután Haiducu a francia televízió egyik adásában azt nyilatkozta, hogy a Franciaországba akkreditált román nagykövet, Dumitru Aninoiu és sajtóattaséja, Ion Badea CIE-ügynökök.

Ceaușescu törekvése, hogy a külföldi bírálói iránti haragját erőszakos merénylettekkel vezesse le, riadókézsültségbe helyezte a nyugati titkosszolgálatokat. 1989 elején Ion Rațiu, Ceaușescu egyik jelentős, száműzetésben élő kritikusat figyelmeztették nyugatnémet források, hogy Romániából két női ügynököt küldtek a meggyilkolására, ezért védelmet ajánlottak neki; sőt, még e sorok írója is – miután a BBC aktuális ügyekkel foglalkozó műsoraiban kedvezőtlen megjegyzéseket tett a Ceaușescu-rezsimre – azt a homályos figyelmeztetést kapta 1989 júliusában a román külügyminisztérium egyik hivatalnokától, egy brit utazó közvetítésével, hogy „a hetedik a Securitate listáján”.

6. Az informátori hálózat

A félelem rendkívül alkalmas eszköz az erőforrásokkal való takarékoskodásra. Ez volt a Securitate sikerének a kulcsa is: sikerült úgy belecsepegtetni a félelmet a román társadalomba, hogy általános meggyőződéssé vált, a titkosrendőrséggel láthatóan „együttműködő”, nem csekély sokaság csak csepp a tengerben a tisztek és informátorok mindent átszövő hálózatában. Gyakran lehetett olyan légből kapott becsléseket hallani az informátorok számáról, hogy arányuk a lakosság számához mérve egy a tízhez vagy egy a háromhoz volt (azaz 2,3–8 millió), ugyanakkor semmilyen bizonyíték nincs ezeknek a számoknak az alátámasztására.

A spekulatív becslések alapja egyrészt az, hogy beleértik mindazokat a személyeket, akik kapcsolatba kerültek a Belügyminisztérium ügynökségeivel, függetlenül attól, hogy ténylegesen a Securitate ellenőrzése alá kerültek-e vagy sem. Eszerint mindazokra, akik részére útlevelet állítottak ki, úgy tekintenek, mint akik engedményeket tettek a Securitaténak vagy úgy, hogy elvállaltak egy küldetést (misiune), jelentést készítve a külföldön élő romániai származású rokonok és barátok tevékenységéről, vagy beszámolva róluk otthon, és az útlevél kibocsátása ennek a jutalma volt. Kétségtelenül ez volt a helyzet számos román esetben, de nem valószínű, hogy ez minden egyes külföldre utazóra igaz lett volna. A Securitate érdeklődése szelektív volt, és kétséges, hogy lett volna elég erőforrásuk arra, hogy minden külföldre utazót feladattal bízzanak meg. És ha meg is bízták volna, nem lehetünk biztosak abban, hogy mindenki teljesítette a parancsot.

A Securitate megalakulását követő első években nagyobb hangsúlyt fektettek az informátorok létszámára, mint a minőségére. Sokan közülük kisstílű csalók és bűnözők voltak, és a létszám tartalmazta az alkalmi informátorokat és azokat a minden lében kanál polgárokat is, akiket a totalitárius rendszerek nagy számban szoktak kitermelni. Ezek a csoportok duzzasztották fel az informátorok számát annyira, hogy 1951 végén a Szabotázselhárítási Igazgatóság 30 585, és a Belső Hírszerzési Igazgatóság 10 698 informátorról tesz említést.

Ezeket az embereket gyakran zsarolással kényszerítették a Securitatéval való együttműködésre. Cserébe például az általuk elkövetett cselekedetek esetében ejtették a vádat. Tartótisztjeik durván bántak velük és fenyegették őket. Az iratokból kitűnik, hogy a kolozsvári és constantai tartományi Securitate-székházba az informátorokat elsötétített szemüvegben vitték be, hogy ne ismerjék fel, hol vannak, és „bedobták őket egy szobába”. A többüknél tapasztalt megbízhatatlanság 1956 márciusában egy nagy tisztogatási hullámot eredményezett, amelynek eredményeként számuk 70%-kal csökkent, helyükre új informátorokat szerveztek be értelmiségi körökből.

Az 1989-es forradalom idején [a Securitaténak – a ford.] összesen mintegy 450 000 informátora volt, akik közül mintegy 130 000-en voltak aktívak. Bármely titkosszolgálat sikeres működéséhez kulcsfontosságú egy megbízható informátori hálózat, és 1951 elejére a Securitate hálózata már 42 187 főt számlált. Ez a szám az évek során egyenesen emelkedett. Az informátorok számára vonatkozóan publikált adatok töredékesek, és csak egy pillanatfelvételt engedélyeznek az 1967–72 közötti beszervezések számára vonatkozóan. 1968–73 között, azaz Csehszlovákia szovjet invázióját követően a meggyőződésből informátorra vagy kollaboránssá válók száma megnövekedett. Az 1970-es évek végére a hazafiasságra való hivatkozás eltűnt, majd 1988-ra a Securitate-tisztek a zsarolás legundorítóbb formáihoz folyamodtak információéhségükben. Informátoraik mindenhol megtalálhatóak voltak, még az idősoththonokban és az iskolákban is: a nagyszebeni Securitate nyilvántartásában 98 fő 9–16 év közötti gyermek neve szerepelt.

A szebeni megyei főparancsnokság iratainak néhány részlete nyújt némi rálátást a besúgás korabeli szintjeire. A szebeni Securitate 1989-es nyilvántartása szerint az informátorok száma 10 500 fő volt, akiknek több mint a fele aktív volt a forradalom napjaiban. A megye felnőtt lakosságához viszonyítva – 325 000 fő – ez az arány nagyjából egy a harminchoz. Ugyanakkor ha ehhez hozzáadnánk a milícia informátorait is, akiknek a számára vonatkozóan eddig semmilyen adat nem került nyilvánosságra, a fenti arány jelentősen emelkedne.

A Securitate-parancsnokok számára az informátorok beszerzésére és tartására vonatkozó első útmutatások az '50-es évek elején készültek, és ezeket rendszeres időközönként frissítették. Az utolsó irányelveket 1987-ben adták ki egy 30 oldalas füzetben, amelynek címe D-001800/1987. számú Útmutató a Securitate-apparátus informátori hálózatának létrehozásához és alkalmazásához (*Instrucțiuni nr. D-001800/1987 privind activitatea de creare și folosire a rețelei informative a aparatului de Securitate*) volt. Ez belső használatra készült és „szigorúan titkos” minősítésű volt. A nyolc fejezetre tagolt útmutató rávilágít az informátori hálózat kezelésének technikáira. Az útmutatóhoz nyolc melléklet is tartozott, amelyek formanyomtatvány-mintákat tartalmaztak, amelyeket a tiszteknek az informátorokkal kapcsolatosan kellett

kitölteniük. Az informátori hálózat – a meghatározásuk szerint – tartalmazott informátorokat, kisegítő személyzetet, rezidenseket és a titkos lakások tulajdonosait.

Az informátor olyan személy volt, aki „hozzáférhet az információhoz, rendelkezik a szükséges személyes tulajdonságokkal, és aki az adott Securitate-tiszt folyamatos irányítása mellett aktívan keresi és gyűjti az információt a nyomozás tárgyát képező személyekről és cselekedetekről”.

A kisegítő személyzet vagy együttműködők köre olyan személyeket foglalt magába, akik beszélgetéseket hallgattak ki, célszemélyeket követtek vagy monitorozták a Securitate instrukciói alapján.

A rezidensek közvetítőként dolgoztak egy-egy vonalfelelős tiszt felügyelete mellett. Jellemzően maximum tízfős kisegítő személyzetet irányítottak. Bizonyos körülmények között lehetőségük volt informátorok irányítására is, de csak az igazgatóságok vezetőinek vagy a megyei Securitate-parancsnokok engedélyével. A rezidenseket jellemzően a visszavonult Securitate-tisztek vagy a tapasztaltabb kisegítő személyzet tagjai közül toborozták.

A titkos lakások tulajdonosai megengedték a Securitaténak, hogy otthonaikat találkozóhelyként használják az informátorokkal, kisegítő személyzettel vagy a rezidensekkel való találkozásokhoz. Bizonyos esetekben irodabérlőkként jelentek meg, ekkor az iroda a Securitatéhoz tartozó, találkozók megszervezésére szolgáló lakásokat jelentette.

4. táblázat. A Securitate informátori hálózata, 1967–1972

	Informátorok	Rezidensek	Titkos lakások tulajdonosai	Együttműködők	Összesen
1967	83 911	3241	16 575	14 849	118 576
1968	43 498	2296	9320	29 761	84 875
1969	27 629	2882	7754	45 145	83 410
1970	22 963	3867	7357	55 404	89 591
1971	27 744	5224	7666	59 553	100 187
1972	31 971	5360	8716	54 046	100 093

Az informátorok társadalmi háttere (1968-as adatok)	%
Értelmiségiek	15
irodai dolgozók és mérnökök	26
kétkezi munkások	16
Földművesek	30

Az informátorok politikai háttere (1968-as adatok)	%
a fasiszta Vasgárda korábbi tagja	59

A tiszteket arra utasították, hogy az informátorok beszerzésekor a hazafias érzelmekre hivatkozzanak, ugyanakkor engedélyezett volt különböző ösztönzők felajánlása is. Ezek jellemzően külföldi, jóllehet a szocialista blokkon belüli utazásra vagy a gyorsabb előléptetésre vonatkozó ígéretek voltak. Pénz ritkán cserélt gazdát. A beszerzési útmutatások megengedték, hogy a tisztek „kivételes esetekben” zsarolást is alkalmazzanak. Ténylegesen számos informátort úgy csaltak csapdába, hogy

szembesítették őket korábbi törvényszegéseikkel (például munkahelyi mulasztással, szexuális botlásokkal) vagy korábbi Vasgárda-tagságukkal.

Egy informátor beszerzésének vagy éppenséggel kizárásának engedélyezését csak a központi igazgatóság vezetője vagy a megyei Securitate-parancsnok végezhetette, kommunista párttagok esetében engedélyt kellett kérni a megyei vagy városi párttitkártól. A kisegítő személyzet vagy együttműködők beszerzéséhez az adott Securitate-egység vezetőjének az aláírása elegendő volt. Viszont szükség volt a párttitkár engedélyére a fenti feltételek fennállása esetén. Titkos lakás kialakításához a Securitate vezetőjének vagy az egyik belügyminiszter-helyettesnek a jóváhagyása volt szükséges. Az informátorokra, az együttműködőkre, a rezidensekre és a titkos lakásokra vonatkozó információkat a központi igazgatóságokon, valamint a Securitate Tájékoztatási és Dokumentációs Központjában (*Centrul de Informatică și Documentare*) tárolták. A helyi hálózatokkal kapcsolatos információk esetleges megosztása nyilvánosságra hozatalának joga az egységparancsnokok hatáskörébe tartozott, ugyanakkor a hálózatok koordinálása, ezek tevékenységeinek részletei, valamint a tagságukra vonatkozó információk kezelése a Securitate vezetőjének és a belügyminiszter-helyetteseknek a kizárólagos hatáskörébe tartozott.

A beszerzés egy úgynevezett írásos kötelezvény (*angajament scris*) aláírásával vált hivatalossá.

7. Az áldozatok

Nehéz pontos adatokkal szolgálni a Gheorghiu-Dej-időszakban letartóztatott és börtönbe zárt személyek számáról abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy a Securitate saját statisztikái is ellentmondásosak. A letartóztatások közül több törvénytelenül zajlott, mivel az adott Securitate-tisztek kizárólag feletteseik telefonos utasítására, ügyészi letartóztatási parancs nélkül hajtották végre azokat. Továbbá téves azonosítás miatt az is előfordult, hogy nem azt tartóztatták le, akit kellett volna. 1955-ben a Belügyminisztérium utasításba adta, hogy a Securitate-tisztek csak ügyész által kiadott letartóztatási parancs alapján hajtsanak végre letartóztatásokat, ennek ellenére 1958 szeptemberében Alexandru Drăghici belügyminiszter arról panaszkodott, hogy továbbra is voltak olyan letartóztatások, amelyeket „megalapozatlanul és idő előtt” hajtottak végre. Egy belügyminisztériumi jelentésben a következők szerepelnek: „az 1948 és 1958 közötti tíz évben 58 733 személyt ítéltek el különböző bűncselekmények miatt, amelyek mind politikai természetűek voltak: társadalmi rend elleni szervezkedés, felforgató vagy terrorista szervezethez való tartozás” (a korábbi demokratikus pártok, a Vasgárda), „rendszerellenes uszítás”, illegális határátlépés, államellenes bűncselekménnyel kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása, „emberiség- és munkásosztály-ellenes” bűncselekmények, hazaárulás, kémkedés, tiltott szórólapozás, szabotázs és „ellenséges vallási tevékenység” miatt. Az elítéltek többsége egytől tíz évig terjedő börtönbüntetésre kapott. 1945 és 1964 között összesen 73 310 személyt ítéltek börtönbüntetésre, közülük 335-öt halálbüntetésre (ezt számos esetben börtönbüntetésre változtatták). További 24 905 személyt felmentettek vagy ejtették az ellenük folyó eljárást, valamint 21 068 állampolgárt ugyanebben az időszakban munkatáborba vittek.

Az iratok szerint azoknak a száma, akik a börtönbüntetésük alatt életüket veszítették, 3847 fő volt, közülük 2851-en az eljárás során haltak meg (203-an a kihallgatások időszakában, 137-en végrehajtott halálbüntetés következtében és 656-an a munkatáborokban).

Ugyanakkor egy másik statisztika szerint 1950 és 1958. március 31-e között 75 809 főt tartóztattak le, akik közül 73 636-ot el is ítélték. A letartóztatások évenkénti bontása a következő:

5. táblázat. Letartóztatottak száma Romániában, 1950–1958

Év	Letartóztatottak száma
1950	6636
1951	19 236
1952	24 826
1953	4730
1954	5073
1955	3332
1956	2357
1957	3257
1958	6362
Összesen	75 809

Ugyanebben az időszakban 22 007 főt küldtek munkatáborba, és 1949 és 1958 között további 60 000 főt helyeztek háziőrizetbe. Független forrásokból ugyanakkor teljesen más adatokat kapunk: az adott időszakra vonatkozó bírósági iratok vizsgálatából kiderül, hogy 1949 és 1960 között 134 150 politikai ügy tárgyalása zajlott, amelyeknek legalább 549 400 vádlottja volt. Hogy ezek mennyire megbízható számok, továbbra is nyitott kérdés.

A munkatáborba küldöttek többsége esetében nem került sor sem bírósági tárgyalásra, sem ítéletre. A Belügyminisztérium parancsára kerültek oda, amely Gheorghiu-Dej és a szovjet tanácsadók utasítására cselekedett. Fogvatartásukra az „adminisztratív úton elítelt” (*condamnat administrativ*) eufemizmust használták, amely arra volt hivatott, hogy leplezze fogva tartásuk törvénytelenységét. Ugyanakkor a kommunizmus előtti időszak minisztereinek, a görög és római katolikus püspököknek és a rendőrség korábbi tagjai 1948–1950 közötti fogva tartásának indoklására még ezt a megszépítő fogalmat sem alkalmazták. Semmi olyan bűncselekmény nem volt a Büntető Törvénykönyvben, amivel indokolni lehetett volna a letartóztatásukat, így fogva tartásuk jogalapját a Belügyminisztérium által kiadott rendeletek képezték. A munkatáborokban fogva tartottak között számos földtulajdonos kisgazda is volt (kulákok), akik ellenálltak az 1949. március 2-i földreformnak. Ahogy Gheorghiu-Dej 1962-ben beismerte: „a kulákok elleni harc jegyében több mint 80 000 paraszt lett bíróság elé állítva, akiknek a többsége dolgos ember volt, és közülük több mint 30 000-et nyilvánosan ítélték el”. Sorsuk beszédesen példázza, hogy a kommunista forradalom végrehajtása a Securitate terrorjának segítségével zajlott.

Ceaușescu rendszere nem támaszkodott arra a totális terrorra, amely a kommunista uralom kezdeti éveiben volt tapasztalható Romániában, mégis bebizonyította, hogy adott esetben képes visszanyúlni a múltbeli gyakorlatokhoz is a román társadalom feletti uralmának megőrzése érdekében. Az elnyomás intézményei és jogalapja változatlan maradt. A Büntető Törvénykönyv bizonyos előírásait egyszerűen nem alkalmazták mindaddig, amíg Ceaușescu helyénvalónak nem találta a felelevenítésüket. Így történt azzal a rendelettel is, amely előírta, hogy minden írógépet nyilvántartásba kell venni a milícián, és amelyet egy 1983 áprilisában hatályba lépő rendelet ismét érvénybe léptetett. Ugyancsak ez volt a helyzet Gheorghiu-Dejnek egy 1958-ból származó intézkedésével is, amely szerint egy külföldi személlyel folytatott beszélgetés be nem jelentése bűncselekménynek minősül (1985. decemberi 408-as rendelet). A fénymásoló gépek ritkaságnak számítottak, és az országos könyvtárakban rendelkezésre álló kevés példányt szoros ellenőrzés alatt tartották, használatuk különleges engedélyhez volt kötve. A fénymásolt dokumentumokat és a másolt példányszámokat egy könyvtáros minden esetben nyilvántartásba vette.

Az ellenzékiekkel szembeni fizikai erőszak brutalitását nyilvánvalóan szemlélteti Gheorghe Ursu bukaresti mérnök sorsa. Ursut 1985. szeptember 21-én tartóztatták le, mivel az általa vezetett naplóban, valamint leveleiben a Ceaușescu házaspárt bírálta. A Securitate Calea Rahovei-en található székhelyén tartották fogva, ahol a Bűnügyi Vizsgálatok Igazgatósága vezető beosztású tisztjeinek utasítására két bűnöző verte. Ursut az ekkor szerzett sérülései miatt átvitték a jilavai börtön kórházába, és ott november 17-én meghalt. Egy 1990 márciusában lefolytatott vizsgálat feltárta, hogy Ursu halálát azok a sorozatos ütések okozták, amelyeket egy nehéz tárggyal a gyomortájékra mértek.

A Gheorghiu-Dej- és Ceaușescu-rezsimek vizsgálatakor Kenneth Jowitt és Walter Bacon amerikai kutatók rámutattak arra, hogy „ez a fajta rendszer nem volt teljesen ismeretlen vagy idegen a román társadalom tapasztalatától és összetételétől”. Lehetne vitatkozni arról, hogy a Ceaușescu-rezsim stabilitása „részben annak a konvergenciának tulajdonítható, amely egyrészt ezen uralom szerkezete és éthosza, másrészt pedig a román társadalom széles rétegei által megélt történelmi tapasztalat, a társadalmi összetétel és az autoritásfogalom között fedezhető fel”. Van némi igazság ezekben az állításokban, ám mégis figyelmen kívül hagyják a Ceaușescu és Dej által gyakorolt hatalom totalitárius, elnyomó természetét. A román népet semmilyen korábbi tapasztalata nem készíthette volna fel arra az elnyomásra, amit 1944 után kellett megélnie. Csak miután a Securitate megsemmisítette az értelmiség és az önállóan gazdálkodó parasztság jelentős részét, számíthatott a Kommunista Párt a térdre kényszerített nép engedelmességére, amikor is a félelem a mindennapok részévé vált.

Ahogy Ceaușescu despotikus túlkapásai mind gyakoribbá váltak a '80-as években, egyre többen tették fel a kérdést nemcsak Nyugaton, hanem Kelet-Európában is: miért nem láznak fel a románok? Általában három magyarázat született erre. Az egyik szerint a románok természetüknél fogva gyávák és passzívak, mivel a sorozatos külföldi elnyomás történelmi tapasztalatának hatására – hol a törökök, hol a Habsburgok, hol a Romanovok, hol a szovjet kommunisták igája alatt éltek – inkább defenzív magatartásra rendezkedtek be, mintsem nyílt lázadásra. Egy ilyen hozzáállás apátiát, kétségbeesést vált ki, és a közösségi cselekvés helyett az egyéni képességekre való hagyatkozást. A második magyarázat szerint a passzivitás az ortodox hitben gyökerezik. A földi élet

szükségszerűen szenvedéstörténet, Istennek az emberekre mért büntetése, az igazságtétel pedig a földön túli életben érkezik el. A harmadik magyarázat középpontjában a Securitate rendkívüli hatékonysága állt. Ezt a magyarázatot nem kell alábecsülni. A Securitate tudta, hogy számíthat a „passzivitásra”, különösen ha a rendszer felkarol legalább egy népszerű ügyet, mint például az oroszellenességet. Ceaușescunak azáltal, hogy a külpolitika építésében a nemzeti érzelmekre alapozott, sikerült a román közönség nagy részében legitimitást teremtenie rendszere számára, ami hozzásegítette uralma megszilárdításához.

Ugyanakkor a Ceaușescu által a '80-as években a külföldi államadósság visszafizetése érdekében bevezetett szigorú megszorítási politikáját megtapasztalva a román lakosság többsége kezdte megkérdőjelezni, hogy az autonomista politika megéri-e azt az árat, amelyet cserében kell fizetniük. A kérdés egyre gyakrabban merült fel, miután 1985 márciusában Mihail Gorbacsov lett a szovjet pártfőtitkár. Míg 1965-ben Ceaușescu, szemben az öregedő és reakciós Brezsnyevvel, a kommunizmus fiatal, dinamikus arcát képviselte, húsz év elteltével úgy tűnt, hogy Ceaușescu örökölte Brezsnyev szerepét, Gorbacsov pedig a Ceaușescu-ét. És ez volt Ceaușescu hosszú uralmának legfőbb iróniája: az ősnacionalistának sikerült elérnie, hogy a románok a Szovjetunióba vetették reménységüket. Hatalmának biztosítása érdekében a Securitatét nemcsak a román nép ellen használta fel, hanem azokkal szemben is, akik magukévá tették a glasznosztj és a peresztrojka elveit. A szovjetek által életre keltett szörny a kiötlője ellen fordult.

8. Hozzáférés a levéltárakhoz

A Securitate-iratok nyilvánosságát A személyes dossziéhoz való hozzáférésről és a Securitate mint politikai rendőrség dekonspirálásáról szóló 1999. évi 187-es törvény szabályozza (*Legea nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică*).² A törvény feljogosít minden jelenlegi és korábbi román állampolgárt vagy olyan külföldi állampolgárt, aki 1945 után szerzett román állampolgárságot, hogy betekintést nyerjen minden olyan iratba, amelyet a Securitate vele kapcsolatban kezelt. A törvény nem terjed ki azokra a külföldi állampolgárokra, akik sosem rendelkeztek román állampolgársággal. Ezeket az iratokat a román állambiztonsági szolgálat (*Serviciul Român de Informații, SRI*) őrzi.

A fenti törvény 7. cikkelye értelmében a Securitate levéltárához való hozzáférés biztosítására létesült a Securitate Iratait Vizsgáló Országos Tanács (*Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități, CNSAS*). A CNSAS mintegy 180 alkalmazottal és kutatóval rendelkezik, akik közül 110-en foglalkoznak az iratokba való betekintésre irányuló kérelmekkel, valamint az iratok megőrzésével. A fennmaradó személyzet adminisztratív, kiegészítő személyzeti feladatokat lát el. A CNSAS élén egy tizenegy parlamenti képviselőből álló kollégium áll, amelyben minden párt képviselve van. A CNSAS személyzetének és a kollégium tagjainak korlátlan hozzáférése van a Securitate-iratokhoz (kivételet képeznek a nemzetbiztonsághoz kapcsolódó dokumentumok). A CNSAS-nak továbbá jogában áll, hogy állampolgári kérésre ellenőrizze, hogy egy köztisztviselő vagy arra pályázó jelölt tagja vagy informátora volt-e a Securitaténak. A 2004-es parlamenti és elnöki választási kampány során a CNSAS listát állított össze azokról a jelöltekről, akik nem tettek önként nyilatkozatot a korábbi

állambiztonsági szolgálattal való együttműködésükről. Arra a bírálatra, hogy a listák nem voltak teljes körűek, a CNSAS hangsúlyozta, hogy erőforrásai korlátozottsága mellett minden tőle telhetőt megtett a listák minél teljesebb összeállítása érdekében.

A CNSAS az SRI-vel kérelmezői viszonyban áll. Az 1999. évi törvény értelmében az SRI-nek át kell adnia a Securitate-iratokat a CNSAS-nak – ez mintegy 21 000 folyóméternyi irat, beleértve a megyei SRI-irodákból őrzött iratokat is. Problémát jelent viszont, hogy a törvény nem szabott határidőt az átadásra. Ugyancsak a fenti törvény kötelezte a bukaresti városi önkormányzatot, hogy a törvény kihirdetésétől számított 30 napon belül biztosítson olyan épületet a CNSAS számára, amelyben elhelyezhető ez az iratmennyiség. 2004. július közepéig a CNSAS 11 192 állampolgári kérelmet regisztrált, amelyek a saját dossziékba való betekintést kérelmezték, ezek közül viszont csak 2205 kérelmet tudtak teljesíteni. Egyrészt azok közül, akik kérelmet nyújtottak be, nem rendelkezett mindenki Securitate-dossziéval, miközben gyakran ugyanannak a családnak 2-3 tagja is kikérte ugyanazt a dossziét. Ugyancsak a fenti időszakban az SRI 7180, összesen pedig 15 300 kötetet tartalmazó dossziét adott át. Ezek közül 5278 követési dosszié volt, 1456 informátori/hálózati dosszié és 254 perirat – a többi szervezési kérdésekre vonatkozott.

Hálás vagyok és köszönöm Claudiu Secașunak, a CNSAS tagjának ezeket az adatokat.

9. Válogatott bibliográfia

Cartea Albă a Securității. 6 kötet. București: SRI, 1994–97.

Neagu Cosma: *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorie*. București: Globus, 1994.

Stéphane Courtois et al.: *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*. București: Humanitas, Fundația Academia Civică, 1998. Az eredetileg francia mű román nyelvű kiadása hosszasan foglalkozik a Securitate által Romániában véghezvitt elnyomással. (Magyarul: *A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás*. Budapest: Nagyvilág Könyvkiadó, 2000.)

Stéphane Courtois (ed.): *Du passé faisons table rasé ! Histoire et mémoire du communisme en Europe*. Paris: Robert Laffont, 2002 /La Roumanie/, 400–426.

Dennis Deletant: *Ceaușescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania, 1965–1989*. London: Hurst & Co.; New York: M.E. Sharpe, 1995.

Dennis Deletant: *Communist Terror in Romania: Gheorghiu-Dej and the Police State, 1948–65*. London: Hurst & Co.; New York: St Martin's Press, 1999.

Florica Dobre – Florian Banu – Camelia Duică – Silviu B. Moldovan – Liviu Țăranu: *Trupele de securitate (1949–1989)*. București: Nemira, 2004.

Marius Oprea: *Banalitatea Răului. O istorie a securității în documente, 1949–1989*. Iași: Polirom, 2002.

Organizarea și funcționarea Organelor Ministerului de Interne de la Inființare până în prezent. București: Ministerul de Interne, 1978 (bizalmas).

Ion Mihai Pacepa: *Moștenirea Kremlinului*. București: Venus, 1993. (Magyarul: *A Kreml öröksége. A hírszerzés szerepe a kommunista kormányzati rendszerben*. Budapest: PolgART, 2002, 2. kiad.)

Ion Mihai Pacepa: *Red Horizons*. London: Heinemann, 1988. (Magyarul: *Vörös horizontok. Egy román kémfőnök vallomása*. Budapest: Áramlat Független Kiadó, 1989.)

Romulus Rusan (ed.): *Instaurarea Comunismului – între rezistență și represiune*. București: Fundația Academia Civică, 1995.

Claudiu Secașiu: *Serviciul de Informații al PCR. În 6 martie 1945. Începuturile*

Comunizării României. București: Editura Enciclopedică, 1995, 146–157.
Cristian Troncoță: *Istoria serviciilor secrete românești*. București: Ion Cristoiu, 1999.
Kieran Williams – Dennis Deletant: *Security Intelligence Services in New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania*. London – New York: Palgrave, 2001.

Fordította: Stefano Bottoni

¹ A tanulmány a Krzysztof Persak és Łukasz Kamiński szerkesztette *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe 1944–1989* (Warsaw, Institute of National Remembrance, 2005) című kötet Romániáról szóló fejezetének (285–328.) második, befejező része. Az írás eredeti címét („Romania”) megváltoztattuk, illetve – terjedelmi okok miatt – az állambiztonsági vezetőknek az eredeti tanulmány végén található életrajzát nem közöljük. (A tanulmány első részébe – amelyet a *Betekintő* 2011/4. számában adtunk közre – egy plusz fejezetcímet illesztettünk be, ezért ebben a 2. részben az alfejezetek számozása az ott kialakított sorrendet követi.)

² Közzétéve a román Hivatalos Közlöny (Monitorul Oficial) 1999. december 9-én megjelent (630.) számában.